

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

інтегрованого курсу «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» 5-6 КЛАСИ

розроблена на основі модельної навчальної програми

«Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти»

(авт. Кафтан М.В., Козорог О.Г., Костюк І.А., Мудрий М.М., Селіваненко В.В.)

Автори:

Кафтан Марина Володимирівна, Команда підтримки відновлення та реформ при Міністерстві освіти та науки України, проєктна менеджерка з розробки змісту освіти (громадянські компетентності / історія);

Козорог Олександра Геннадіївна, ГС «Українська Гельсінська спілка з прав людини», експертка з ОПЛ, координаторка освітніх проєктів;

Костюк Ірина Альбертівна, ЛОППО, Кабінет впровадження НУШ і моніторингу, методист;

Мудрий Мар'ян Михайлович, Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри новітньої історії України, кандидат історичних наук;

Селіваненко Володимир Володимирович, експерт з питань освіти в області прав людини, кандидат юридичних наук.

Пропонована навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти» для учнів 5-6 класів укладена згідно з Додатком до листа ДНУ ІМЗО № 21/08-1241 від 09.08.2024р. «Рекомендації щодо створення навчальних програм на основі чинних модельних навчальних програм». Навчальна програма укладена на основі модельної програми з відповідною назвою, яка отримала гриф Міністерства освіти і науки (наказ №898 від 10.08.2021р.). Модельна програма була створена відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», ст. 10.2, для першого адаптаційного (5-6 роки навчання) циклу базової середньої освіти як цілісний інтегрований курс, який завдяки змісту та структурі дозволяє досягати визначених ДСБО обов'язкових результатів навчання та втілити закладений концепцією Нової української школи компетентнісний потенціал, оволодіти відповідними наскрізними вміннями. Навчальна програма, як і модельна, побудована з урахуванням накопичення вимог щодо освітніх результатів, визначених Державним стандартом базової середньої освіти для адаптаційного циклу навчання у галузі історичної та громадянської освіти. Утім, під час використання цієї навчальної програми для календарно-тематичного планування вчителям варто також звертати увагу на основну модельну програму, оскільки вони не дублюються.

Метою навчальної програми є надання пропозицій педагогам, які втілюють модельну програму курсу «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти» (авт. Кафтан М.В., Козорог О.Г., Костюк І.А., Мудрий М.М., Селіваненко В.В.) та працюють із відповідними підручниками для 5 класу («Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти», авт. Кафтан М.В., Козорог О.Г., Костюк І.А., Селіваненко В.В., Цеунов І.А.) та 6 класу («Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти», авт. Кафтан М.В., Костюк І.А., Новікова К.О.), оптимізувати використання навчального часу та подолати освітні втрати й освітні розриви, викликані перерваністю освітнього процесу у молодших підлітків у часи повномасштабного збройного вторгнення російської федерації до України.

Навчальна програма на основі модельної програми інтегрованого пропедевтичного курсу «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти» визначає орієнтовну послідовність досягнення зафіксованих у Державному стандарті базової середньої освіти обов'язкових, загальних і конкретних освітніх результатів відповідно до визначених орієнтирів для оцінювання в галузі громадянської та історичної освіти для адаптаційного циклу учнів 5-6 класів.

Структура модельної програми

У пропонованій навчальній програмі до структури модельної програми «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти» додано рекомендації щодо розподілу орієнтовної кількості навчального часу для вивчення кожної одиниці змісту, вираженої у розділах та темах. Навчальна програма не замінює календарно-тематичне планування, водночас полегшує вчителю планування освітнього процесу. Також відповідно до оновлених вимог до навчальних програм внесені зміни до колонки «Очікувані результати навчання». До результатів, що відповідають орієнтирам для оцінювання в ДСБСО, додані відповідні індекси.

Програма для 5 класу поділена на дві частини/розділи, внутрішньо пов'язані між собою: «Спільноти, в яких я живу» та «Моя країна – Україна», зміст яких розгортається від розуміння себе як особистості та представника/представниці громади до усвідомлення простору України як багатокультурної спільноти у часі та просторі.

Матеріал для 6 класу представлений двома розділами «Що таке історія та як її вивчають» і «Як історія пов'язана з теперішнім і майбутнім», які більше зорієнтовані на пропедевтику історії як галузі знань у її предметному та хронологічно-просторовому вимірі та ознайомлення з культурною спадщиною, навколишнім історико-культурним середовищем у локальному та національному вимірі. Історія України домінує в усіх сюжетах інтегрованого курсу, оволодіння яким дозволить учням адаптивного циклу базової середньої освіти отримати фундамент для подальшого навчання.

Для кожного класу передбачені уроки вступу, які мають актуалізувати отримані раніше знання, а також уроки узагальнення з прописаними рекомендаціями щодо акцентів змісту та видів діяльності.

Розділи програми інтегрованого пропедевтичного курсу об'єднані зазначеними у ДСБСО змістовими лініями «Людина і суспільство», «Людина і світ матеріальних речей», «Людина і природа», «Людина і світ уявлень та ідей», «Людина і влада».

Особливості навчальної програми

Програма пропонується як самодостатній освітній продукт для досягнення запланованих Державним стандартом результатів у галузі громадянської та історичної освіти. Водночас частина очікуваних освітніх результатів, зокрема тих, що стосуються опанування певної частини громадянських компетентностей, які є ключовими для всієї загальної середньої освіти, може досягатися завдяки відповідній організації освітнього середовища, культурі школи як організації зі взаємною повагою до всіх учасників освітнього процесу і взаємною відповідальністю, створенню атмосфери недискримінації та гармонійних стосунків, комунікаційної культури оточуючих дитину дорослих, організацією позаурочної діяльності тощо. Серед очікуваних освітніх результатів є також загальнонавчальні, які досягаються не лише в межах громадянської та історичної освіти, але й усіма освітніми галузями.

Зокрема, йдеться про такі очікувані результати: добирає інформацію за заданими критеріями; використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів; виокремлює основне і другорядне в тексті; пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах; формулює питання різного типу до тексту/ медіатексту, візуальних джерел; розрізняє факт і судження в запропонованому тексті/ медіатексті; послідовно викладає інформацію, буде виступ з дотриманням структури; поводить з повагою до гідності інших осіб; обґрунтовує користь обміну досвідом та взаємонавчання; пояснює значення освіти в житті людини; адаптує свою поведінку до нових ситуацій, зважаючи на набутий досвід; гнучко та конструктивно взаємодіє з новими людьми, адаптується до нових місць та ситуацій; визначає негативні емоції та застосовує способи їх опанування та реакції на них; визнає відповідальність за свою поведінку, якщо вона призводить до порушення гідності інших людей чи до неможливості реалізації їх прав; взаємодіє з людьми з відмінними ідеями та цінностями; визначає, що влаштовує/ не влаштовує в знайомому оточенні; пропонує, як можна змінити те, що його не влаштовує; бере до уваги і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить; визначає способи власної співучасті в житті класу/ закладу освіти/ родини/ місцевої спільноти; критично осмислює ризики, пов'язані із шкодою для навколишнього середовища; спільно з однолітками усвідомлено бере участь у громадських заходах; емоційно долучається до заходів, які спрямовані на утвердження цінності незалежності і територіальної цілісності України; бере до уваги зміни, оцінює їх ризики та переваги для власного життя та життя спільноти.

І модельна, і запропонована навчальна програма вирізняються варіативністю використання навчального часу. Відповідно до концепції Нової української школи, зміст, закладений у модельну, навчальну програми та підручники за цією програмою є не самоціллю, а основою для поступового оволодіння ключовими компетентностями в галузі громадянської та історичної освіти й наскрізними вміннями.

Відведена в Типовій освітній програмі 2024 року мінімальна кількість годин є суттєво більшою за кількість змістових тем, запропонованих програмою. Навчальна програма розрахована на мінімальну за типовою освітньою програмою кількість годин – 35 уроків у 5 класі та 52 уроки у 6 класі. Отже, заклади загальної середньої освіти можуть і повинні використати закладений резерв навчального часу для детальнішого опрацювання певних тем або подолання освітніх втрат. Зокрема, програма для 5 класу передбачає 7 резервних годин, а програма для 6 класу – 14 резервних годин.

Автори запропонованої навчальної програми рекомендують педагогам оптимізувати обсяг кожної теми, свідомо підходячи до мінімальної та максимальної кількості навчального матеріалу на кожен урок. У той же час варто намагатися звертатися до кожної теми програми, адже вона має відповідні завдання досягнення освітніх результатів і побудована як цілісний комплекс розгортання взаємопов'язаного змісту.

Розподіл навчальних годин між та всередині розділів і тем програми може бути змінений вчителем самостійно, виходячи з можливостей навчального плану школи з урахуванням особливостей учнів класу та власної педагогічної моделі навчання, для поглиблення вивчення тих чи інших тем, урізноманітнення форм освітнього процесу, узагальнення та тематичного оцінювання відповідно до навчального матеріалу та процесу досягнення тих чи інших освітніх результатів.

Варто наголосити, що пропонований інтегрований курс дозволяє виконати вимогу Наказу № 1120 від 09.08.2024 р. щодо внесення змін до типової освітньої програми та впровадження навчання в галузі громадянської освіти в 6 класі, оскільки зміст програми, підручника на її основі та методичний апарат підручників дозволяють втілити завдання усіх трьох предметів освітньої галузі: історії України, всесвітньої історії та громадянської освіти.

Наприкінці зазначимо, що добір навчального матеріалу може не обмежуватися сторінками підручника, вчитель має повну академічну свободу використовувати будь-які доречні й доцільні освітні ресурси, які дозволяють учням досягнути зазначених навчальних результатів. Однак варто брати до уваги обмежену кількість навчального часу та наявні освітні втрати у кожному конкретному класі. Отже, використання будь-якого навчального матеріалу має бути спрямоване на плекання допитливості учнів та надання можливостей досягати зазначених освітніх результатів.

Оцінювання освітніх результатів учнів під час реалізації навчальної програми здійснюється відповідно до концепції Нової української школи та включає формувальне та підсумкове оцінювання, що має визначати досягнення певної групи освітніх результатів на певному відібраному змісті. Педагогам слід вибудувати систему оцінювання відповідно до наказу МОН України №1093 від 02.08.2024 р.

Основна частина

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
5 клас (35 год, резерв часу – 7 годин)			
Розділ І. Спільноти, у яких я живу (Я і ми в громаді)			
І. Вступ. Повторення та актуалізація знань із початкової школи.			
1	<ul style="list-style-type: none"> - обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини [6 ГІО 5.1.1-1]; - детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) [6 ГІО 5.1.1-4]; - розповідає про звичаї у різних спільнотах: уподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо [6 ГІО 5.1.2-2]; 	<p>Що я знаю про себе, Україну і світ. Повторення основних громадянознавчих та історичних положень курсу «Я досліджую світ».</p>	<p>Коментоване читання тексту, перегляд і обговорення відео за результатами курсу «Я досліджую світ».</p> <p>Самопредставлення учнів у гурті (з наголосом на інтересах, світогляді, уподобаннях).</p> <p>Створення малюнка- асоціативного куща з поняттями, вивченими в курсі «Я досліджую світ».</p>
ІІ. «Я» та «інші». Що таке спільнота й приналежність до неї.			
1	<ul style="list-style-type: none"> - обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини [6 ГІО 5.1.1-1]; - розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними [6 ГІО 5.1.1-3]; 	<p>Хто такі «Я» та «інші». У чому ми різні. Хто «Я»? Чим я подібний(-а) до інших та чим відрізняюся.</p>	<p>Читання й обговорення тексту про те, що таке ідентичність.</p> <p>Обговорення понять «ідентичність», «культура», «багатокультурність», наведення прикладів.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>- детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) [6 ГІО 5.1.1-4];</p> <p>- описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо) [6 ГІО 5.1.2-2];</p>		<p>Укладання індивідуальних "паспортів особистості".</p> <p>Фронтальне обговорення результатів.</p> <p>Аналіз візуальних джерел.</p> <p>Читання й обговорення тексту про культуру та багатокультурність.</p> <p>Створення асоціативної схеми зв'язків свого «Я» з певними спільнотами.</p>
1	<p>- обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини [6 ГІО 5.1.1-1];</p> <p>- розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними [6 ГІО 5.1.1-3];</p> <p>- детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) [6 ГІО 5.1.1-4];</p> <p>- описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо) [6 ГІО 5.1.2-2];</p>	<p>Що таке рівність і чому вона важлива.</p> <p>Що таке гідність. Що таке рівність і як вона досягається.</p>	<p>Вправа "Світ як село у сто людей": аналіз інфографіки, обговорення питань до неї.</p> <p>Читання та обговорення джерел для з'ясування значення поняття "гідність".</p> <p>Робота з хмарою слів.</p> <p>Аналіз візуальних джерел.</p> <p>Наведення прикладів рівного та нерівного ставлення до людини.</p> <p>Читання та обговорення тексту про рівність.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
1	<ul style="list-style-type: none"> - детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) [6 ГІО 5.1.1-4]; - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГІО 5.1.2-3]; - наводить приклади етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогоденні [6 ГІО 5.3.1-1]; - зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя [6 ГІО 5.3.1-3]; - аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися [6 ГІО 6.1.1-2]; - переконує інших у перевагах поведінки, заснованої на повазі до прав людини і поваги до гідності людини [6 ГІО 6.1.1-3]; 	<p>У чому полягає роль родини і громади в житті людини.</p> <p>Як утворюються родини. Що таке громада та з кого вона складається. Що таке взаємна турбота і відповідальність.</p>	<p>Укладання переліку ключових слів, за допомогою яких пояснюються поняття «родина», «громада» та приналежність людини до родини і громади.</p> <p>Читання та обговорення текстів про родину та громаду.</p> <p>Аналіз візуальних джерел і обговорення у групах отриманої інформації.</p> <p>Укладання у групах переліку можливих спільних правил для класу.</p>
III. Що об'єднує людей у спільноти та якими вони бувають.			
1	<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи [6 ГІО 2.2.2-1]; 	<p>Чому і як виникають спільноти/громади.</p> <p>Як походження, місце проживання, заняття й погляди об'єднують людей.</p>	<p>Формулювання запитань до тексту; створення асоціативних схем на навчальному матеріалі теми.</p> <p>Укладання переліку ознак, які об'єднують людей у спільноти.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>- пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГІО 5.1.2-3];</p> <p>- аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися [6 ГІО 6.1.1-2];</p>		<p>Обговорення чинників, що впливають на розвиток спільнот/ громад.</p> <p>Наведення прикладів, як дотримання колективно встановлених правил пов'язане з безпекою та розвитком суспільства.</p> <p>Пояснення взаємозв'язку людини та спільноти за допомогою ключових слів, візуальних засобів.</p>
1	<p>- співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) [6 ГІО 2.1.1-3];</p> <p>- пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГІО 5.1.2-3];</p>	<p>«Велика» і «мала» батьківщина.</p> <p>Людство як велика громада.</p> <p>Що таке «рідний край», «батьківщина», «країна», «державна», «світ».</p> <p>Українці за межами України.</p>	<p>Практична робота з картою та з іншими джерелами інформації (розповіддю вчителя, текстом книжки тощо).</p> <p>Пояснення і наведення прикладів впливу людини на різні спільноти та державу своєю діяльністю (з минулого й сучасності).</p> <p>Укладання плану розповіді про рідний край/ батьківщину/ світ.</p> <p>Добір прикладів подій з минулого та сучасності, які вплинули на утвердження незалежності та територіальної цілісності України.</p> <p>Проведення дослідження у групах про свою батьківщину з представленням результату у вигляді медіапродукту, рекламного буклета, постера тощо.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
IV. Якими людські спільноти були в минулому та є тепер			
1	<ul style="list-style-type: none"> - формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей [6 ГЮ 1.3.2-1]; - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства [6 ГЮ 1.3.2-2]; - виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) [6 ГЮ 2.2.1-1]; - виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах [6 ГЮ 2.2.1-2]; - описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури [6 ГЮ 4.2.1-2]; 	<p>Якими були перші людські спільноти. Перші об'єднання людей: родова община, територіальна (сусідська) община, плем'я.</p>	<p>Читання та обговорення тексту/ перегляд візуальних матеріалів про історично перші форми людських спільнот; формулювання запитань до тексту/ зображень. Виокремлення понять (ключових слів), які пояснюють вплив клімату, географічного розташування, доступу до природних ресурсів на спосіб ведення господарства, соціальний устрій. Укладання за допомогою вчителя таблиці можливих природних викликів і вірогідних способів реагування на них людини та спільноти. Використання пам'ятки історії/культури як ілюстрації способу життя людей у минулому. Створення логічної схеми з понять теми.</p>
1	<ul style="list-style-type: none"> - описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі [6 ГЮ 1.2.1-2]; 	<p>Села й міста в минулому і тепер. Чим відрізняються сучасні села й міста від тих, які були в минулому. Які зміни</p>	<p>Пошук прикладів присутності минулого в сучасних селах і містах (топоніміка, архітектура й місця</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГЮ 1.2.2-1]; - формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей [6 ГЮ 1.3.2-1]; - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства [6 ГЮ 1.3.2-2]; - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи [6 ГЮ 2.2.2-1]; - наводить приклади і пояснює призначення об'єктів громадського простору в минулому і сучасності [6 ГЮ 2.3.1-2]; 	<p>відбулися в житті людей. Тяглість і зміни в історії міст і сіл.</p>	<p>пам'яті, музейні експозиції, фольклор тощо). Створення ілюстрацій, творчих робіт для пояснення впливу технічного прогресу на міста й села протягом певного періоду. Аналіз і обговорення тексту/ візуальних матеріалів/ музейної експозиції про вплив діяльності людини на навколишнє середовище в часі та просторі, взаємодії людини та природи. Укладання плану розповіді про об'єкти громадського простору в минулому та сучасності.</p>
V. Життя в громаді			
1	- пояснює, чому і якими правами від народження наділена кожна людина [6 ГЮ 5.2.1-1];	Як виникають правила. Якими були правила співжиття в минулому і є тепер.	Коментоване читання тексту або формулювання запитань до розповіді про виникнення та розвиток правил і законів.

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<ul style="list-style-type: none"> - обговорює важливість поваги прав людини всіма людьми [6 ГІО 5.2.1-3]; - аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися [6 ГІО 6.1.1-2]; - переконує інших у перевагах поведінки, заснованої на повазі до прав людини і поваги до гідності людини [6 ГІО 6.1.1-3]; - пояснює значення громадсько-політичних понять (зокрема демократія, свобода, права, право/ закон) з допомогою вчителя [6 ГІО 6.3.1-1]; 	<p>Як і чому виникають правила. Чим правила відрізняються від прав. Закони як загальні правила. Приклади українських правил і законів з минулого.</p>	<p>Укладання порівняльної таблиці про правила та права; підбір прикладів правил, що захищають права.</p> <p>Укладання усної розповіді про те, як відбувалося перетворення звичаєвих правил на закони за поданим переліком ключових слів і понять теми.</p> <p>Добір аргументів за допомогою вчителя про значення для кожної людини/ дитини та суспільства дотримання правил, законів і захисту прав людини.</p>
1	<ul style="list-style-type: none"> - аналізує правила та процедури закладу освіти з погляду дотримання прав людини (зокрема недискримінації) та поваги до гідності людини [6 ГІО 6.1.1-1]; - аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися [6 ГІО 6.1.1-2]; - переконує інших у перевагах поведінки, заснованої на повазі до прав людини і поваги до гідності людини [6 ГІО 6.1.1-3]; - бере участь у виборах до органів 	<p>Що таке влада і якою вона буває. Як взаємодіють влада і суспільство.</p> <p>Що таке «влада». Самоврядування. Рівність і гідність як основа взаємодії в суспільстві.</p>	<p>Створення асоціативних схем до понять «влада» і «самоврядування» (джерела та види влади).</p> <p>Аналіз запропонованого тексту/ медіапродукту про рівність і гідність для пояснення понять.</p> <p>Укладання за допомогою вчителя переліку питань, які повинні вирішувати органи шкільного самоврядування, місцевої та державної влади.</p> <p>Участь у плануванні, організації та проведенні заходів на користь</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>самоврядування закладу освіти, аналізує та оцінює їх роботу [6 ГЮ 6.1.2-1];</p> <p>- визначає способи власної співучасті в житті класу/ закладу освіти/ родини/ місцевої спільноти [6 ГЮ 6.2.1-4];</p> <p>- пояснює вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ [6 ГЮ 6.2.1-7];</p>		<p>класу, школи, місцевої громади (групові проекти).</p> <p>Написання листа друзям/ одноліткам в іншому регіоні, повідомлення у соціальних мережах про особливості правил і самоврядування у своїй школі.</p>
VI. Приватний і публічний простори людини			
1	<p>- формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей [6 ГЮ 1.3.2-1];</p> <p>- пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства [6 ГЮ 1.3.2-2];</p> <p>- дотримується вимог щодо непорушення особистого простору інших осіб [6 ГЮ 5.1.4-1];</p> <p>- виявляє порушення права на особистий простір та протидіє цьому [6 ГЮ 5.1.4-2];</p>	<p>Як із часом змінювався приватний простір людини.</p> <p>Що є приватним простором людини. Яким було приватне життя в минулому і є тепер.</p>	<p>Обговорення тексту/ візуальних матеріалів про приватний простір людини в минулому та тепер; розрізнення цих просторів. Візуалізація поняття «особистий простір (приватність)».</p> <p>Укладання пам'ятки про правила невтручання у приватний простір (приватне життя); визначення значущості особистого простору для людини.</p> <p>Аналіз ситуацій щодо порушення/ непорушення права на особистий простір.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
1	<ul style="list-style-type: none"> - пояснює відмінності між громадським та особистим простором [6 ГЮ 2.3.1-1]; - наводить приклади і пояснює призначення об'єктів громадського простору в минулому і сучасності [6 ГЮ 2.3.1-2]; - дотримується визначених правил і пропонує у разі потреби зміни до них під час організації подорожей для пізнання пам'яток історії та культури, туристичних об'єктів, а також для прогулянок і відпочинку [6 ГЮ 2.3.1-3]; - пояснює потребу доступності громадського простору для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення [6 ГЮ 2.3.1-4]; 	<p>Що таке публічний простір. Як змінювалися публічні простори з часом.</p> <p>Яким був публічний простір у минулому та як він використовувався. Публічні простори сучасної людини. Школа як публічний простір.</p>	<p>Коментоване читання тексту про публічний простір людини. Порівняння громадського й особистого просторів людини (за запропонованими ознаками). Підбір зображень (у групах) із прикладами об'єктів громадського простору в минулому й тепер та визначення їхнього призначення. Дослідження та обговорення прикладів про потребу доступності громадського простору для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення.</p>
VII. Урок узагальнення			
1	<ul style="list-style-type: none"> - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГЮ 5.1.2-3]; - аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися [6 ГЮ 6.1.1-2]; - застосовує відповідні поняття в 	<p>Як люди усвідомлювали себе в різні часи.</p> <p>Ставлення до себе та інших людей в минулому і тепер.</p>	<p>Малювання (під керівництвом учителя) схеми/ асоціативного куща про свою приналежність до різних спільнот. Симуляційна гра про створення правил для конкретної групи осіб в конкретній ситуації.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>порівняльному описі історичних та сучасних дій та подій [6 ГІО 6.3.1-2];</p> <p>- наводить приклади змін у житті суспільства, пов'язаних із різними чинниками; пояснює їх вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогоденні [6 ГІО 6.3.1-5];</p>		<p>Ранжування тем і понять розділу відповідно до особистого інтересу та розуміння користі.</p> <p>Створення ланцюжка понять, які розглядалися у першому семестрі.</p> <p>Укладання за наданими вчителем матеріалами та критеріями порівняльної таблиці про зміни у різних сферах суспільного життя.</p>
<p>Розділ II. Моя країна – Україна / VIII. Історична топоніміка України. Поява назви «Україна».</p>			
1	<p>- наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГІО 1.2.2-1];</p> <p>- визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій [6 ГІО 2.1.2-2];</p> <p>- визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації [6 ГІО 3.2.2-2];</p> <p>- визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства [6 ГІО 4.3.1-1];</p>	<p>Назва «Україна» впродовж століть.</p> <p>Перша письмова згадка слова «Україна».</p> <p>Звідки походило і що означало слово «Україна».</p>	<p>Співвіднесення даних карти з іншими джерелами інформації (розповіддю вчителя, текстом книжки тощо).</p> <p>Визначення віддаленості в часі від сьогодення першої письмової згадки слова «Україна».</p> <p>Зіставлення джерел інформації (перші згадки слова «Україна») щодо достовірності та повноти.</p> <p>Укладання ланцюжка ключових слів для пояснення значення слова «Україна» у різні часи.</p> <p>Позначення на карті теренів, щодо яких вперше використано назву «Україна» в писемних джерелах.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
1	<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГІО 1.2.2-1]; - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій [6 ГІО 2.1.2-2]; - добирає інформацію за заданими критеріями [6 ГІО 3.1.2-1]; - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства [6 ГІО 4.3.1-1]; 	<p>Що таке історична топоніміка. Первинні знання з історичної топоніміки.</p>	<p>Мандрівка картою України, Європи, світу для збору інформації щодо історичної топоніміки. Підготовка в групах (парах) і презентація повідомлення за результатами дослідження топоніміки (походження назв, їхні зміни в історичному часі тощо). Робота зі словником іншомовних слів та довідково-енциклопедичними джерелами.</p>
1	<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГІО 1.2.2-1]; - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи [6 ГІО 2.2.2-1]; 	<p>Історико-географічні назви як свідчення минулого. Історико-географічні назви рідного краю. Історія назви рідного міста/ села.</p>	<p>Самостійний пошук за заданими критеріями походження назв історико-географічних об'єктів рідного краю. Підготовка власного висловлення «Яку назву я би запропонував/-ла для нової вулиці і чому». Симуляція засідання історико-краєзнавчої комісії щодо надання назви новим вулицям, громадським місцям чи населеним пунктам. Відвідування краєзнавчого музею/ архіву/ органів місцевого</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
			врядування для укладання уявного туристичного буклету/ рекламного оголошення екскурсії рідним краєм.
IX. Україна на карті в минулому і тепер			
1	<ul style="list-style-type: none"> - виокремлює основні елементи карти та пояснює їх значення [6 ГІО 2.1.1-1]; - зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів [6 ГІО 2.1.1-2]; - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) [6 ГІО 2.1.1-3]; - розрізняє відносно сталі та змінні об'єкти карти [6 ГІО 2.1.1-4]; - визначає орієнтацію об'єктів відносно сторін світу, суб'єкта спостереження [6 ГІО 2.1.2-1]; - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій [6 ГІО 2.1.2-2]; - позначає розміщення об'єктів на карті, 	<p>Що таке «історична карта». Про що можна дізнатися з історичних карт. Як розуміти історичну карту. Континенти, Європа та Україна на карті.</p>	<p>Опис основних елементів історичної карти, пояснення їх значення. Створення елементів легенди уявної карти для позначення сталих і змінних об'єктів у історико-географічному просторі. Укладання за допомогою вчителя переліку чинників, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів).</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	прокладає уявні маршрути, визначає відстані [6 ГІО 2.1.2-3];		
1	<ul style="list-style-type: none"> - розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю [6 ГІО 1.1.2-1]; - установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу [6 ГІО 1.1.2-2]; - зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів [6 ГІО 2.1.1-2]; - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) [6 ГІО 2.1.1-3]; 	<p>Як виглядала Україна на картах минулого. Територія України й історичний розвиток української державності. Сучасна карта України.</p>	<p>Окреслення за картами території України/ української держави в різні історичні періоди. Установлення історичної послідовності карт української держави у різні періоди. Формування простих і складних запитань до змісту теми. Укладання переліку ключових слів, які відображають історичний розвиток української державності. Укладання за допомогою вчителя таблиці співвідношення дат, імен історичних діячів і назв державних утворень України протягом історичних періодів.</p>
Х. Історико-етнографічні регіони України			
1	<ul style="list-style-type: none"> - виокремлює основні елементи карти та пояснює їх значення [6 ГІО 2.1.1-1]; - зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів [6 ГІО 2.1.1-2]; - співвідносить дані карти з іншими 	<p>Які історико-географічні регіони є в Україні та як вони сформувалися. Що таке «мій край». Що таке «історико-географічний регіон». Приклади історико-географічних регіонів в Україні та світі.</p>	<p>Співвіднесення даних карти історико-географічних регіонів України з розповіддю вчителя. Коментоване читання тексту з історії рідного краю. Мандрівка (за картою) історико-географічними регіонами України (з прокладанням уявних</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) [6 ГЮ 2.1.1-3];</p> <p>- розрізняє відносно сталі та змінні об'єкти карти [6 ГЮ 2.1.1-4];</p> <p>- визначає орієнтацію об'єктів відносно сторін світу, суб'єкта спостереження [6 ГЮ 2.1.2-1];</p> <p>- визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій [6 ГЮ 2.1.2-2];</p> <p>- позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані [6 ГЮ 2.1.2-3];</p>		<p>маршрутів, визначенням відстаней).</p> <p>Командна гра/вікторина з виявлення правдивих і фейкових даних про історико-географічні регіони.</p> <p>Заповнення контурної карти України позначками про положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місць історичних подій.</p>
1	<p>- виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) [6 ГЮ 2.2.1-1];</p> <p>- виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах [6 ГЮ 2.2.1-2];</p> <p>- наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і</p>	<p>Якими є етнографічні особливості регіонів в Україні та що їх об'єднує. Що таке етнографія. Етнокультурні особливості регіонів України.</p>	<p>Добирання і перегляд етнографічних матеріалів, визначення змісту поняття «етнографія».</p> <p>Дослідження впливу географічного положення і природних умов на формування етнокультурних особливостей регіонів.</p> <p>Створення візуального представлення (малюнка, асоціативної схеми) свого та інших історико-етнографічних регіонів.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	просторі, взаємодії людини та природи [6 ГІО 2.2.2-1];		
XI. Заняття, звичаї і традиції українців у минулому і тепер			
1	<p>- формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей [6 ГІО 1.3.2-1];</p> <p>- пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства [6 ГІО 1.3.2-2;]</p> <p>- пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах [6 ГІО 3.2.1-3];</p>	<p>Як із часом змінювалися заняття українців. Як і чому змінювалися заняття людей у селах і містах. Що впливає на вибір занять (професій) в сучасній Україні.</p>	<p>Укладання переліку запитань щодо впливу тих чи інших подій на життя людей у селах і містах до запропонованого вчителем матеріалу.</p> <p>Використання в поясненнях інформації з різних джерел (текстів, відеоматеріалів, усних свідчень, музейних експозицій, власних спостережень).</p> <p>Укладання плану переказу усної розповіді вчителя/ навчального тексту з використанням понять теми.</p>
1	<p>- наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГІО 1.2.2-1];</p> <p>- виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) [6 ГІО 2.2.1-1];</p>	<p>Що таке «традиція». Як у традиціях відображаються звичаї та обряди. Як традиційно-обрядова культура мешканців України відображає повсякденне життя людей у минулому. Як виникають нові традиції.</p>	<p>Використання пошукових систем для визначення поняття «традиція».</p> <p>Дослідження за наданою вчителем інструкцією матеріалів з топоніміки, лексики, фольклору, соціальних практик для ілюстрації проявів присутності минулого в сьогоденні. Підготовка звіту про дослідження.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
			<p>Мандрівка до історичного/ етнографічного музею; формулювання запитань до змісту музейної експозиції. Написання листа однокласнику про найцікавіший експонат. Представлення особистих історій, пов'язаних із сімейними та шкільними традиціями.</p>
ХІІ. Україна багатокультурна			
1	<ul style="list-style-type: none"> - добирає інформацію за заданими критеріями [6 ГІО 3.1.2-1]; - пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах [6 ГІО 3.2.1-3]; - визначає риси/ ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела [6 ГІО 3.2.2-1]; - визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації [6 ГІО 3.2.2-2]; - висловлює власне судження про культурне розмаїття та його цінність для суспільства, 	<p>Що таке «багатокультурність». Як культура об'єднує людей. Що таке «культура» і як вона твориться. Багатокультурність як суспільна цінність. Чому Україна — багатокультурна країна.</p>	<p>Використання пошукових систем для визначення поняття «культура». Наведення прикладів етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття в Україні та світі в минулому й сьогоденні на основі запропонованої інформації. Укладання асоціативної схеми поняття «багатокультурна країна». Зіставлення за визначеними критеріями прикладів культур, їхніх цінностей, традицій, способів життя. Висловлення власних суджень про культурне розмаїття та його цінність для суспільства.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	виявляє зацікавленість переконаннями інших людей [6 ГІО 5.3.1-4];		
1	<ul style="list-style-type: none"> - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій [6 ГІО 2.1.2-2]; - позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані [6 ГІО 2.1.2-3]; - використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження [6 ГІО 4.1.1-2]; - порівнює однотипні пам'ятки історії, природи та культури і пояснює їх значення [6 ГІО 4.1.2-1]; - описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури [6 ГІО 4.2.1-2]; 	<p>Внесок українців у світову історію та культуру. Як Україна пов'язана з Європою та рештою світу. Відомі українці та вихідці з України.</p>	<p>Складання за допомогою карти маршруту уявної мандрівки по місцях історичних подій, пов'язаних з життям і творчістю видатних українців. Написання статті до уявного збірника про відомих українців та вихідців із України (на вибір) з використанням інформації з запропонованих джерел, зокрема текстів і відеоматеріалів, музейних експозицій. Порівняння однотипних пам'яток культури та формулювання висновку (узагальнюючих суджень). Групування культурно-історичних пам'яток, місць історичних подій відповідно до їхнього географічного розташування.</p>
ХІІІ. Що сьогодні означає бути громадянином України			
1	- пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГІО 5.1.2-3];	Якими є відносини людини і держави. Що їх пов'язує.	Відбір фактів про вплив держави на суспільство (із запропонованого тексту чи розповіді вчителя).

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<ul style="list-style-type: none"> - пояснює значення громадсько-політичних понять (зокрема демократія, свобода, права, право/ закон) з допомогою вчителя [6 ГІО 6.3.1-1]; - застосовує відповідні поняття в порівняльному описі історичних та сучасних дій та подій [6 ГІО 6.3.1-2]; - розрізняє повноваження органів влади і приватних осіб [6 ГІО 6.3.1-3]; 	<p>Якими бувають держави. Становище людини в державі: підданство і громадянство.</p>	<p>Формулювання переліку запитань щодо понять «держави» і «підданство/ громадянство». Створення ментальних карт і подальше обговорення в гурті, як людина впливає на різні спільноти й державу своєю діяльністю. Розгляд ситуацій, в яких держава має забезпечувати та захищати права людини.</p>
1	<ul style="list-style-type: none"> - пояснює, як держава забезпечує реалізацію прав людини (зокрема дитини) [6 ГІО 5.2.1-2]; - називає порядок дій у випадку порушення прав дитини [6 ГІО 5.2.2-1]; - обґрунтовує необхідність захищати права людини і громадянина та дотримуватися обов'язків громадянина [6 ГІО 5.2.2-2]; - обґрунтовує небезпеку замовчування порушення прав людини [6 ГІО 5.2.2-4]; - наводить приклади протидії порушенням прав людини [6 ГІО 5.2.2-5]; 	<p>Що таке «права людини». Права людини як прояв рівності й гідності. Права дитини.</p>	<p>Коментоване читання тексту й укладання на його підставі переліку природних (від народження) прав людини. Робота з адаптованими документами (Загальна декларація прав людини, Конвенція про права дитини та ін.). Перегляд і обговорення візуальних джерел (відео, фото, демотиватори про права людини/ дитини). Створення творчих робіт із описом ситуацій щодо реалізації чи порушення прав людини/ дитини. Аналіз запропонованих ситуацій про те, як держава забезпечує реалізацію та захист прав людини (дитини).</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
			Рольова гра про дотримання власної гідності та поваги до гідності інших осіб. Створення виставки малюнків про права дітей.
1	<p>- обґрунтовує необхідність захищати права людини і громадянина та дотримуватися обов'язків громадянина [6 ГІО 5.2.2-2];</p> <p>- визнає відповідальність за свою поведінку, якщо вона призводить до порушення гідності інших людей чи до неможливості реалізації їх прав [6 ГІО 5.2.2-3];</p> <p>- аналізує правила та процедури закладу освіти з погляду дотримання прав людини (зокрема недискримінації) та поваги до гідності людини [6 ГІО 6.1.1-1];</p>	<p>Що таке «демократія» і як вона пов'язана з правами людини. Що таке «демократія» і як її творити. Як пов'язані демократія та права людини.</p>	<p>Коментоване читання тексту й визначення на його підставі змісту поняття «демократія».</p> <p>Обговорення в групі, чому порушення прав людини, усунення етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття, а також замовчування фактів про такі дії, є небезпекою для демократії.</p> <p>Аналіз правил і процедур закладу освіти за запропонованими критеріями.</p> <p>Моделювання демократичних процедур (голосування, вибори, рівна участь, перебування у більшості/меншості тощо).</p>
XIV. Урок узагальнення			
1	<p>- наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГІО 1.2.2-1];</p>	<p>Що ми дізналися про себе і про нашу країну. Україна як демократична держава.</p>	<p>Складання ментальної карти до розділу (з використанням ключових слів і візуальних елементів).</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>- співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) [6 ГІО 2.1.1-3];</p> <p>- розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними [6 ГІО 5.1.1-3];</p> <p>- пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГІО 5.1.2-3];</p>		<p>Написання уявного посту для соціальної мережі про цікаві місця України.</p> <p>Виконання групових проєктів «Україна — демократична держава» / «Наш історико-етнографічний регіон на мапі України в минулому та тепер» / «Ми творимо майбутнє нашого регіону».</p>
7		<p>Уроки резерву для організації підсумкового оцінювання та коригування освітніх втрат</p>	
<p>6 клас (52,5 год, резерв часу – 14 год)</p>			
<p>Розділ III. Що таке історія та як її вивчають</p>			
<p>I. Вступ. Що ми знаємо про суспільство та Україну</p>			
1	<p>- добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми [6 ГІО 4.1.1-1];</p> <p>- використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення,</p>	<p>Актуалізація набутих знань і вмінь.</p> <p>Повторення основних громадянознавчих та історичних понять, сюжетів, дат, імен та ін.</p>	<p>Підбір асоціацій або зображень до історичних та громадянознавчих понять, вивчених у 5 класі.</p> <p>Створення колективного колажу з сюжетів, дат, імен, понять, які вивчалися в 5 класі.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>музейні експозиції, власні спостереження [6 ГЮ 4.1.1-2];</p> <p>- пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГЮ 5.1.2-3];</p>		
II. Що таке сучасний світ і чим він відрізняється від світу минулого			
1	<p>- формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей [6 ГЮ 1.3.2-1];</p> <p>- пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства [6 ГЮ 1.3.2-2];</p> <p>- співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) [6 ГЮ 2.1.1-3];</p> <p>- наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи [6 ГЮ 2.2.2-1];</p>	<p>Яким є сучасний світ. Головні ознаки сучасного глобального світу. Як світ представлений на географічних і політичних картах.</p>	<p>Визначення ознак, за якими сучасний світ відрізняється від минулого; ранжування чинників, які визначали ці зміни. Робота з діаграмами, схемами, таблицями, які розкривають риси сучасного світу: економіка, демографія, екологія/ кліматичні зміни та ін. Підбір зображень про вплив діяльності людини на навколишнє середовище в часі та просторі, взаємодію людини та природи. Пошук інформації та виступ із повідомленнями про ставлення людини до довкілля.</p>
1	<p>- виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне</p>	<p>Україна в сучасному глобальному світі.</p>	<p>Укладання за допомогою вчителя або на основі тексту підручника,</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>розташування, доступ до природних ресурсів) [6 ГІО 2.2.1-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> - виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах [6 ГІО 2.2.1-2]; - добирає інформацію за заданими критеріями [6 ГІО 3.1.2-1]; - використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів [6 ГІО 3.1.2-2]; 	Україна як частина Європи та всього світу. Україна та міжнародні організації.	<p>інших джерел схеми зв'язків України з іншими країнами світу. Співвіднесення даних карти з іншими джерелами інформації (розповіддю вчителя, текстом книжки тощо).</p> <p>Створення колажу про вплив чинників, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів). Добір інформації (із використанням пошукових систем) про участь України в міжнародних організаціях.</p>
III. Що таке минуле та хто і як його вивчає			
1	<ul style="list-style-type: none"> - визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) [6 ГІО 3.3.2-1]; - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства [6 ГІО 4.3.1-1]; - висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій [6 ГІО 4.3.1-2]; 	<p>Історія як минуле і як розповідь про минуле.</p> <p>Чому вивчення минулого є важливим. Походження поняття «історія». Коли і як минуле стає історією</p>	<p>Коментоване читання тексту й визначення на його підставі змісту поняття «історія».</p> <p>Підготовки власного висловлення про важливість (потрібність) вивчення історії для розуміння сучасного світу.</p> <p>Наведення прикладів, як повсякденні речі стають частиною історії.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
			Обговорення в групі, чому деякі вчинки стають історичними. Робота над незакінченими реченнями про можливий перебіг історичних подій.
1	<p>- добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми [6 ГІО 4.1.1-1];</p> <p>- формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду [6 ГІО 4.2.2-1];</p> <p>- виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах [6 ГІО 4.3.1-3];</p>	<p>Хто вивчає минуле. Які науки допомагають історикам.</p> <p>Хто такі історики, археологи й архівісти. Хто допомагає історикам вивчати минуле.</p>	<p>Добирання прикладів, які розкривають заняття істориків.</p> <p>Укладання переліку спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, дослідження етимології їх назв.</p> <p>Підготовка запитань для інтерв'ю та можливої зустрічі з фахівцями з історичних дисциплін.</p> <p>Екскурсія (реальна чи віртуальна) на розкопки, до реставраторів, реконструкторів і т.ін.</p> <p>Створення графічної візуалізації за алгоритмом (схеми, графіки, інфографіка) про те, чим займаються історики.</p>
1	<p>- пояснює зв'язок між подіями, виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [6 ГІО 1.2.1-1];</p> <p>- формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя</p>	<p>Що вивчають і про кого пишуть історики. Історичні факти в розумінні істориків. Людина і групи людей як об'єкти інтересу істориків.</p>	<p>Ознайомлення з електронним бібліотечним каталогом (за пошуковим словом «історія»); розмова про тематику історичних праць.</p> <p>Визначення поняття «історичний факт».</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>суспільства, окремих груп людей [6 ГЮ 1.3.2-1];</p> <p>- пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства [6 ГЮ 1.3.2-2];</p>		<p>Укладання порівняльної таблиці про різницю між історичним подіями, явищами і процесами на вибраних прикладах.</p> <p>Визначення причин і приводів, результатів і наслідків вибраних історичних подій, укладання графічної схеми.</p> <p>Симуляція роботи історика (укладення історичної/ історико-біографічної довідки на основі кількох запропонованих джерел).</p>
IV. Історичний час як основа розуміння минулого			
1	<p>- пояснює різницю між одиницями вимірювання історичного часу і співвідносить їх (рік — століття — тисячоліття) [6 ГЮ 1.1.1-1];</p> <p>- розрізняє системи літочислення, пояснює їх на прикладах [6 ГЮ 1.1.1-2];</p> <p>- установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу [6 ГЮ 1.1.2-2];</p> <p>- встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від</p>	<p>Вивчення минулого як занурення в час.</p> <p>Уявлення про час у різних народів.</p> <p>Лінійний і циклічний час.</p>	<p>Визначення одиниць вимірювання історичного часу (рік, століття, тисячоліття).</p> <p>Порівняння систем літочислення в різних народів і в історичній ретроспективі, пояснення їх на прикладах.</p> <p>Створення лінії часу; встановлення тривалості історичних подій та їх віддаленості одних від одних (на вже відомих прикладах).</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	одних (у межах теми, з допомогою вчителя) [6 ГЮ 1.1.3-1];		
2	<ul style="list-style-type: none"> - розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю [6 ГЮ 1.1.2-1]; - встановлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу [6 ГЮ 1.1.2-2]; - встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя) [6 ГЮ 1.1.3-1]; 	<p>Лінія часу для людини, родини, народу, людства. Хронологія і синхронність. Україна на шкалі історичного часу.</p>	<p>Використання лінії часу для встановлення послідовності історичних подій. Розташування ключових подій української історії на лінії часу. Порівняння подій української та світової історії; укладення синхроністичної таблиці. Складання задач на знання хронології/ визначення тривалості подій.</p>
V. Роль простору в розумінні минулого і сучасного світу			
1	<ul style="list-style-type: none"> - зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів [6 ГЮ 2.1.1-2]; - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) [6 ГЮ 2.1.1-3]; - позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані [6 ГЮ 2.1.2-3]; 	<p>Що таке історико-географічний простір. Як змінювалися уявлення про простір упродовж історії.</p>	<p>Ознайомлення з історією картографії. Порівняння уявлень про простір на основі картографічної інформації різних історичних періодів. Співвіднесення даних карти з іншими джерелами інформації (розповіддю вчителя, текстом книжки тощо). Пояснення умовних позначень на картах, укладання розповіді про</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
			зображене на карті за допомогою елементів карти та її легенди.
1	<p>- розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому [6 ГЮ 1.3.1-1];</p> <p>- визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій [6 ГЮ 2.1.2-2];</p> <p>- позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані [6 ГЮ 2.1.2-3];</p> <p>- наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи [6 ГЮ 2.2.2-1];</p>	<p>Освоєння людиною простору. Заселення Землі людьми. Освоєння людиною простору та її вплив на навколишнє середовище.</p>	<p>Читання тексту/ перегляд зображень і встановлення етапів появи людини, первісних форм співжиття і господарювання. Визначення за картою основних стоянок та пам'яток первісних людей (зокрема на території України).</p> <p>Укладання розповіді про освоєння людиною простору за допомогою зображень/ моделей артефактів, археологічних знахідок. Моделювання ситуацій щодо взаємодії первісних людей у спільнотах і з навколишнім природним середовищем.</p>
VI. Вплив простору на організацію суспільства			
1	<p>- виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) [6 ГЮ 2.2.1-1];</p>	<p>Як ландшафт впливав і впливає на різні суспільства. Осілі, кочові, гірські та рівнинні культури. Ландшафт України та його вплив на заняття українців.</p>	<p>Створення опису та замальовок (малюнки, колажі, аплікації, анімації) з життя осілих і кочових народів, життя людей у горах і на рівнинах.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>- виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах [6 ГЮ 2.2.1-2];</p> <p>- наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи [6 ГЮ 2.2.2-1];</p>		<p>Встановлення залежності між географічним розташуванням, кліматом, наявністю природних ресурсів і заняттями людей. Наведення прикладів впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи.</p>
2	<p>- розрізняє тексти соціального та історичного змісту [6 ГЮ 3.2.1-1];</p> <p>- виокремлює основне і другорядне в тексті [6 ГЮ 3.2.1-2];</p> <p>- пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах [6 ГЮ 3.2.1-3];</p> <p>- формулює питання різного типу до тексту/ медіатексту, візуальних джерел [6 ГЮ 3.2.1-4];</p> <p>- добирає приклади, які розкривають поняття/ терміни, що використовуються в межах теми [6 ГЮ 4.1.1-1];</p> <p>- використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення,</p>	<p>Що таке міграції: як і чому вони відбуваються. Чому і навіщо люди переселяються. Зростання значення міст і міського способу життя у розвитку суспільства. Виникнення і розвиток промисловості та її вплив на суспільне життя.</p>	<p>Робота з текстом, читання з позначками, формулювання питань до тексту. Пошук етимології та значення понять «міграція», «урбанізація», «індустріалізація», укладання короткого тексту з використанням понять. Пошук інформації в різних джерелах (розповідь, таблиця, текст, зображення) про маршрути, причини й напрямки міграції людей у різні часи; використання карти світу для відтворення маршрутів міграцій. Порівняння доіндустріального та індустріального середовища/ міста на основі текстових і візуальних джерел.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	музейні експозиції, власні спостереження [6 ГІО 4.1.1-2];		
VII. Як історики дізнаються про минуле			
1	<ul style="list-style-type: none"> - розрізняє джерела інформації за видами (матеріальні/ нематеріальні, первинні/ вторинні, текстово-візуальні тощо) [6 ГІО 3.1.1-1]; - пояснює способи нагромадження та пошуку інформації [6 ГІО 3.1.1-2]; - визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) [6 ГІО 2.2.1-1]; - зіставляє джерела інформації щодо достовірності та повноти [6 ГІО 3.3.2-2]; 	<p>Що таке історичні джерела та звідки вони беруться. Різновиди історичних джерел. Пошук джерел історичної інформації</p>	<p>Наведення прикладів історичних джерел (за видами); пояснення поняття «історичне джерело». Пошук джерел інформації про певну історичну подію та розрізнення їх на первинні та вторинні. Формулювання запитань до змісту вибраних історичних джерел. Виявлення та виправлення помилок у текстових та візуальних джерелах, встановлення достовірності та повноти інформації.</p>
1	<ul style="list-style-type: none"> - розрізняє тексти соціального та історичного змісту [6 ГІО 3.2.1-1]; - визначає риси/ ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела [6 ГІО 3.2.2-1]; - визначає тему і походження 	<p>Писемні джерела. Писемні джерела та їх значення. Пов'язаність писемних джерел з матеріалом для письма.</p>	<p>Коментоване читання тексту про історію письма та матеріалів для письма. Порівняння писемних джерел різних періодів за формою. Аналіз вибраних писемних джерел за заданими критеріями. Порівняння інформації з запропонованих джерел для</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>запропонованого джерела історичної та суспільної інформації [6 ГІО 3.2.2-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> - формулює запитання щодо достовірності інформації з різних джерел [6 ГІО 3.3.1-1]; - застосовує критерії визначення достовірності інформації (з допомогою вчителя) [6 ГІО 3.3.1-2]; - розпізнає прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах [6 ГІО 3.3.1-3]; - визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) [6 ГІО 2.2.1-1]; - зіставляє джерела інформації щодо достовірності та повноти [6 ГІО 3.3.2-2]; 		<p>виявлення маніпулювання, неповноти інформації. Створення власного письмового джерела (спогади, фрагмент щоденника, літопису тощо). Складання картки аналізу письмового джерела (тема, походження, тип, короткий зміст, датування тощо).</p>
1	<ul style="list-style-type: none"> - визначає риси/ ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела [6 ГІО 3.2.2-1]; - визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації [6 ГІО 3.2.2-2]; - визначає ознаки, що пов'язують документи, 	<p>Речові джерела. Речові джерела (пам'ятки матеріальної культури) та їх різноманітність. Про що розповідають речові джерела.</p>	<p>Формулювання питань до речових історичних джерел (пам'яток матеріальної культури). Дослідження матеріальних джерел за планом під час екскурсії до музею або на прикладі запропонованих вчителем артефактів.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) [6 ГІО 3.3.2-1];</p> <p>- зіставляє джерела інформації щодо достовірності та повноти [6 ГІО 3.3.2-2];</p>		<p>Порівняння кількох джерел для виявлення пов'язаності з історичним періодом.</p> <p>Створення розповіді про уявного власника/автора речового джерела.</p>
1	<p>- пояснює різницю між одиницями вимірювання історичного часу і співвідносить їх (рік — століття — тисячоліття) [6 ГІО 1.1.1-1];</p> <p>- визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) [6 ГІО 3.3.2-1];</p> <p>- зіставляє джерела інформації щодо достовірності та повноти [6 ГІО 3.3.2-2];</p>	<p>Датування писемних і речових джерел.</p> <p>Як дізнаються про вік, час історичних джерел.</p>	<p>Визначення за текстом/розповіддю, як знання про історичні зміни допомагає датувати писемні й речові джерела.</p> <p>Співвіднесення документів, артефактів та ілюстративного матеріалу з відповідним історичним періодом (за алгоритмом).</p> <p>Симуляційна гра «Історична лабораторія» зі встановлення віку вибраних історичних джерел (за алгоритмом).</p> <p>Виявлення в запропонованому матеріалі невідповідності історичного періоду й датування документу.</p>
VIII. Де зберігаються свідчення минулого.			
1	<p>- добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми [6 ГІО 4.1.1-1];</p>	<p>Роль архівів і бібліотек у збереженні та вивченні історичних матеріалів.</p>	<p>Обговорення тексту/ розповіді вчителя; визначення понять «архів», «бібліотека».</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>- використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження [6 ГІО 4.1.1-2];</p> <p>- визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства [6 ГІО 4.3.1-1];</p>	<p>Перші архіви й бібліотеки та їх еволюція від стародавніх часів до сучасності.</p>	<p>Робота з архівним/ бібліотечним каталогом. Мандрівка до місцевого архіву/ бібліотеки. Укладання переліку відмінностей між принципами добору колекції та її зберігання в різні часи на основі розповіді вчителя. Укладання в групі переліку матеріалів для створення колекції матеріалів на тематику за вибором учнів. Віртуальна мандрівка світовими архівами та бібліотеками на вибір вчителя, укладання опису (рапорту) екскурсії.</p>
1	<p>- визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) [6 ГІО 3.3.2-1];</p> <p>- використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження [6 ГІО 4.1.1-2];</p> <p>- визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства [6 ГІО 4.3.1-1];</p>	<p>Що таке музеї та якими вони бувають. Навіщо створюють музеї. Які бувають музеї та що у них спільного та відмінного.</p>	<p>Пошук інформації про відомі сучасні музеї України і світу. Укладання опису експозиції музею за видом експонатів (музей авіації, музей ремесла, музей хліба та ін.). Мандрівка до місцевого музею, аналіз музейної експозиції. Віртуальна мандрівка, відвідування музею, складання паспорту музейного експонату за запропонованим зразком.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
ІХ. Урок узагальнення			
1	<ul style="list-style-type: none"> - формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду [6 ГІО 4.2.2-1]; - висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій [6 ГІО 4.3.1-2]; - виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах [6 ГІО 4.3.1-3]; 	У чому полягає значення праці істориків.	<p>Обговорення (дискусія) про роль істориків у сучасному суспільстві. Добрі висловлювань про роль історії в житті людини та суспільства.</p> <p>Написання рекламного тексту про професію історика.</p> <p>Представлення результатів проєкту «Я досліджую рідний край».</p>
Розділ ІV. Як історія пов'язана з теперішнім і майбутнім Х. Історія, яка нас оточує			
1	<ul style="list-style-type: none"> - установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу [6 ГІО 1.1.2-2]; - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГІО 1.2.2-1]; - детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) [6 ГІО 5.1.1-4]; 	Історія в сімейному альбомі та домашньому архіві. Світлина, які зберігаються в родинних альбомах або альбомах близьких людей. Родинні або мої особисті раритети і пам'ятні речі. Сімейні архіви.	<p>Обговорення тексту про родинну пам'ять, відображену в листах і світлинах.</p> <p>Пошук і опис матеріалів до історії родини, встановлення зв'язків між відомими історичними подіями та особистими історіями.</p> <p>Опис уявного власного архіву з документів та світлин або колекції важливих речей.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
1	<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГІО 1.2.2-1]; - розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому [6 ГІО 1.3.1-1]; - формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей [6 ГІО 1.3.2-1]; - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства [6 ГІО 1.3.2-2]; - формулює питання різного типу до тексту/ медіатексту, візуальних джерел [6 ГІО 3.2.1-4]; 	<p>Як минуле присутнє у повсякденності. Минуле речей та історія винаходів.</p>	<p>Проект з історії речей і науково-технічних винаходів (зокрема, на основі музейних експонатів). Моделювання інтерв'ю зі вченим-винахідником/вченою-винахідницею. Пояснення, як погляди і потреби людей зумовлювали/-ють науково-технічні винаходи і як ці винаходи впливали/-ють на життя людей і суспільств. Укладання хронологічної послідовності появи науково-технічних винаходів та технологічних змін, які вплинули на життя людей в минулому і тепер.</p>
1	<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГІО 1.2.2-1]; - наводить приклади і пояснює призначення 	<p>Місця пам'яті. Пам'ятники і місця пам'яті.</p>	<p>Обговорення тексту про історію пам'ятникотворення та призначення пам'ятників; визначення поняття «місця пам'яті». Наведення прикладів пам'ятників і місць пам'яті як об'єктів</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>об'єктів громадського простору в минулому і сучасності [6 ГЮ 2.3.1-2];</p> <p>- пояснює потребу доступності громадського простору для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення [6 ГЮ 2.3.1-4];</p> <p>- пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГЮ 5.1.2-3];</p>		<p>громадського простору в минулому і сучасності.</p> <p>Дослідження місцевих пам'ятників та місць пам'яті з метою встановлення авторства/часу появи, історичного діяча/події, яким присвячені місця пам'яті та пам'ятники.</p> <p>Аналіз доступності пам'яток населеного пункту для маломобільних груп населення, за потреби розробка пропозицій щодо змін.</p> <p>Обговорення потреби означення «місць пам'яті» та відповідальності за їхнє впорядкування та догляд.</p>
XI. Як людина включена в історію.			
1	<p>- наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГЮ 1.2.2-1];</p> <p>- пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства 6 ГЮ 1.3.2-2);</p>	<p>Як пов'язане минуле окремої людини, родини з історією народу, держави, людства.</p> <p>Як історичні події впливали і впливають на життя окремих людей і спільнот.</p>	<p>Формулювання запитань до тексту/ зображень про вплив тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей.</p> <p>Обґрунтування значущості подій для суспільства та для окремих груп людей (за наданими описами).</p> <p>Завершення «незакінченого» опису події; обговорення обґрунтованості передбачень.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<ul style="list-style-type: none"> - визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації [6 ГІО 3.2.2-2]; - формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду [6 ГІО 4.2.2-1]; - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства [6 ГІО 4.3.1-1]; - висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій [6 ГІО 4.3.1-2]; 		<p>Укладання лінії часу/ ментальної карти, що поєднує історію людини, родини, речей/винаходів, держави.</p>
1	<ul style="list-style-type: none"> - розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними [6 ГІО 5.1.1-3]; - детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) [6 ГІО 5.1.1-4]; - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГІО 5.1.2-3]; 	<p>Які бувають історії. Що таке життєві історії та як вони пов'язують «велику» й «малу» історії.</p>	<p>Обговорення біографій/ життєвих історій історичних осіб за текстовими та візуальними матеріалами, визначення впливу історичних подій на життя людини. Створення медіапродукту/ тексту про власну життєву історію та її зв'язок із «великою» історією. Укладання життєвої історії уявного історичного персонажа-однолітка з іншої історичної епохи чи спільноти.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
XII. Історія як єдність тяглості й змінності.			
1	<p>- виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [6 ГЮ 1.2.1-1];</p> <p>- описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі [6 ГЮ 1.2.1-2];</p> <p>- розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому [6 ГЮ 1.3.1-1];</p> <p>- пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства [6 ГЮ 1.3.2-2];</p>	<p>Що таке тяглість в історії. Міста як приклад тяглості й змінності. Дороги/ шляхи, які збереглися з минулого.</p>	<p>Укладання картосхеми міста з позначеними відносно сталими елементами (культові споруди, давні шляхи, мости, фортифікаційні споруди). Укладання списку культурних та соціальних змін (мода, транспорт, їжа, побут), що сталися за життя учнів та їх батьків. Написання листа/ фрагмента щоденника про перебіг уявної подорожі однією місцевістю в різні часи.</p>
1	<p>- розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому [6 ГЮ 1.3.1-1];</p> <p>- пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства [6 ГЮ 1.3.2-2];</p>	<p>Які зміни відбувалися у минулому та як вони впливали на суспільство. Праця і дозвілля у минулому і тепер. Імена як приклад змін і тяглості. Походження прізвищ.</p>	<p>Аналіз і коментування тексту та візуальних матеріалів про працю й дозвілля людини в минулому й тепер. Дослідження з історії імен і прізвищ; пояснення, чому імена та прізвища є історичним джерелом. Дослідження історії ігор та іграшок (за наданими матеріалами),</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>- розрізняє тексти соціального та історичного змісту [6 ГІО 3.2.1-1];</p> <p>- виокремлює основне і другорядне в тексті [6 ГІО 3.2.1-2];</p>		<p>підготовка тексту для уявного підручника з історії.</p> <p>Підбір прикладів, як змінювалися професії та заняття з плином часу; створення ілюстрації для уявної книги.</p> <p>Укладання списку професій майбутнього та пояснення свого вибору.</p>
ХІІІ. Україна в історично-просторовій ретроспективі			
1	<p>- виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) [6 ГІО 2.2.1-1];</p> <p>- виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах [6 ГІО 2.2.1-2];</p> <p>- наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи [6 ГІО 2.2.2-1];</p> <p>розрізняє джерела інформації за видами (матеріальні/ нематеріальні, первинні/</p>	<p>Україна як територія.</p> <p>Територія розселення українців в минулому і тепер. Українські землі у складі інших держав протягом століть. Україна як незалежна держава.</p>	<p>Позначення на карті території розселення українців у різні часи.</p> <p>Укладання опису, ланцюжка слів на основі даних карти та інших джерел інформації щодо перебування українських земель у складі інших держав.</p> <p>Укладання (за допомогою вчителя) переліку чинників, що на теренах України впливали на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів).</p> <p>Візуалізація занять українців у різні часи (нанесення на карту, створення коміксів, малюнків, інфографіки тощо).</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	вторинні, текстово-візуальні тощо) [6 ГІО 3.1.1-1];		
1	<ul style="list-style-type: none"> - зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів [6 ГІО 2.1.1-2]; - використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів [6 ГІО 3.1.2-2]; - добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми [6 ГІО 4.1.1-1]; - використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження [6 ГІО 4.1.1-2]; - описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо) [6 ГІО 5.1.2-2]; 	<p>Український народ. Формування українського народу.</p>	<p>Перегляд і зіставлення історико-етнічних карт України в минулому та тепер. Читання тексту і з'ясування часу та обставин виникнення етнічних спільнот. Пояснення понять «плем'я», «народ», «корінний народ», «нація». Укладання повідомлення про життя українців і представників інших народів на території України (на основі текстів/ візуальних матеріалів, музейних експозицій, усних свідчень, власних спостережень). Укладання словника привітань українською та іншими мовами народів, які живуть в Україні.</p>
3	- розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю [6 ГІО 1.1.2-1];	<p>Україна як держава. Державність на українських землях протягом століть.</p>	Перегляд і зіставлення політичних карт України з різних історичних періодів.

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<ul style="list-style-type: none"> - установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу [6 ГІО 1.1.2-2]; - описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі [6 ГІО 1.2.1-2]; - формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду [6 ГІО 4.2.2-1]; - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства [6 ГІО 4.3.1-1]; - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГІО 5.1.2-3]; 		<p>Укладання таблиці/логічного ланцюжка про етапи українського державотворення з використанням інформації з різних джерел. Заповнення пропусків/виправлення помилок у тексті про історію української державності. Розташування в хронологічній послідовності ключових подій з історії української державності. Укладання опису діяльності державного діяча (за алгоритмом).</p>
1	<ul style="list-style-type: none"> - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) [6 ГІО 2.1.1-3]; - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій [6 ГІО 2.1.2-2]; - позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані [6 ГІО 2.1.2-3]; 	<p>Україна поза Україною. Українська діаспора.</p>	<p>Перегляд карти світу з інформацією про осередки української діаспори. Читання фрагментів спогадів/лістів/адаптованих життєвих історій мігрантів та з'ясування причин і обставин, які спонукали їх до переїзду. Знайомство з однолітками з української діаспори за допомогою вчителя та з дотриманням правил</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>- описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо) [6 ГІО 5.1.2-2];</p>		<p>безпечної поведінки у медіапросторі. Прокладання уявних маршрутів, визначення відстаней від України до осередків української діаспори у світі. Ознайомлення зі шкільним життям ровесників у осередках української діаспори; встановлення стосунків із учнівськими громадами за кордоном</p>
XIV. Багатоманітність і єдність сучасного світу			
1	<p>- описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо) [6 ГІО 5.1.2-2];</p> <p>- наводить приклади етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогоденні [6 ГІО 5.3.1-1];</p> <p>- пояснює причини та наслідки розмаїття в сучасній Україні, аналізує культурне розмаїття України та світу [6 ГІО 5.3.1-2];</p>	<p>Культурна спадщина та історичний досвід. Яку роль у житті людини й суспільства відіграє культура.</p>	<p>Пошук прикладів традиційно-побутової культури. Підготовка уявної експозиції з об'єктів культурної спадщини України, внесених до переліку Світової спадщини ЮНЕСКО. Створення медіапродукту/постера/ буклета про об'єкти культурної спадщини місцевого/національного/ світового значення.</p>
2	<p>- виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки</p>	<p>Зв'язок минулого із сучасністю і спрямованість у майбутнє.</p>	<p>Порівняння минулих уявлень про майбутнє з сучасністю.</p>

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>історичних подій, явищ, процесів [6 ГІО 1.2.1-1];</p> <p>- визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства [6 ГІО 4.3.1-1];</p> <p>- висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій [6 ГІО 4.3.1-2];</p> <p>- виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах [6 ГІО 4.3.1-3];</p>	<p>Що таке «прогрес/поступ». Як міркували про майбутнє в минулому. Як у сучасності формуються образи майбутнього.</p>	<p>Укладання визначення поняття «прогрес/ поступ» на основі навчального тексту.</p> <p>Позначення на лінії часу історії технічного прогресу (на окремих прикладах).</p> <p>Написання листа своїм одноліткам з майбутнього.</p> <p>Власне висловлювання на тему «Як історія навчає майбутнього».</p>
XV. Урок узагальнення			
1	<p>- добирає приклади, які розкривають поняття/ терміни, що використовуються в межах теми [6 ГІО 4.1.1-1];</p> <p>- використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження [6 ГІО 4.1.1-2];</p>	<p>У чому виявляється єдність людства в історії. Місце України у світі.</p>	<p>Систематизація інформації про єдність людства в історії (за навчальним матеріалом).</p> <p>Характеристика місця України у світовій історії (за наданими прикладами).</p> <p>Власне висловлювання на тему «Яким я бачу майбутнє України» / «Що я можу зробити для кращого майбутнього України».</p>
14		<p>Уроки резерву для організації підсумкового оцінювання та коригування освітніх втрат</p>	

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
<p>Очікувані результати ДСБО, які здобуваються відповідною організацією освітнього процесу та освітнього середовища Програма пропонується як самодостатній освітній продукт для досягнення запланованих Державним стандартом результатів галузі громадянської та історичної освіти. Водночас частина очікуваних освітніх результатів задля опанування громадянської компетентності, яка є ключовою для усієї загальної середньої освіти, може бути досягнута завдяки відповідній організації освітнього середовища, культурі школи як організації зі взаємною повагою до усіх учасників освітнього процесу і взаємною відповідальністю, створенню атмосфери недискримінації та гармонійних стосунків, комунікаційної культури оточуючих дитину дорослих, організацією позаурочної діяльності тощо. Серед очікуваних освітніх результатів є також загальнонавчальні, які досягаються наскрізно в межах громадянської та історичної галузі, а також загалом усім освітнім процесом у школі. Такі результати наведені в цьому розділі.</p>			
0	<ul style="list-style-type: none"> - діє для збереження навколишнього середовища [6 ГІО 2.2.2-2]; - добирає інформацію за заданими критеріями [6 ГІО 3.1.2-1]; - використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів [6 ГІО 3.1.2-2]; - виокремлює основне і другорядне в тексті [6 ГІО 3.2.1-2]; - пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах [6 ГІО 3.2.1-3]; - формулює питання різного типу до тексту/ медіатексту, візуальних джерел [6 ГІО 3.2.1-4]; - формулює запитання щодо достовірності інформації з різних джерел [6 ГІО 3.3.1-1]; - застосовує критерії визначення достовірності інформації (з допомогою вчителя) [6 ГІО 3.3.1-2]; - розпізнає прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах [6 ГІО 	Наскрізні очікувані результати	Наскрізні очікувані результати

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>3.3.1-3];</p> <ul style="list-style-type: none"> - формулює висновок, судження на основі наведених фактів [6 ГІО 4.1.2-2]; - визначає придатність отриманої інформації для добору аргументів за допомогою вчителя [6 ГІО 4.2.1-1]; - послідовно викладає інформацію, будує виступ з дотриманням структури [6 ГІО 4.2.2-2]; - поводить з повагою до гідності інших осіб [6 ГІО 5.1.1-2]; - обґрунтовує користь обміну досвідом та взаємонавчання; пояснює значення освіти в житті людини [6 ГІО 5.1.2-1]; - адаптує свою поведінку до нових ситуацій, зважаючи на набутий досвід [6 ГІО 5.1.3-1]; - гнучко та конструктивно взаємодіє з новими людьми, адаптується до нових місць та ситуацій [6 ГІО 5.1.3-2]; - визначає негативні емоції та застосовує способи їх опанування та реакції на них [6 ГІО 5.1.3-3]; - визнає відповідальність за свою поведінку, якщо вона призводить до порушення гідності інших людей чи до неможливості реалізації їх прав [6 ГІО 5.2.2-3]; - взаємодіє з людьми з відмінними ідеями та цінностями [6 ГІО 5.3.1-5]; - ідентифікує випадки дискримінації (зокрема утисків), булінгу (цькування) та визначає їх наслідки для особи і групи осіб, до якої ця 		

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<p>особа належить [6 ГІО 5.3.2-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> - наводить історичні та сучасні приклади виявів дискримінації та її подолання [6 ГІО 5.3.2-2]; - виявляє мову ворожнечі [6 ГІО 5.3.2-3]; - конструктивно реагує на випадки утисків, насилля та вияви нерівності або несправедливості, не замовчує їх [6 ГІО 5.3.2-4]; - демонструє сміливість та рішучість в обстоюванні справедливості в середовищі закладу освіти з дотриманням прав інших учасників освітнього процесу [6 ГІО 6.1.3-1]; - дотримується принципів академічної доброчесності в навчанні та повсякденному житті [6 ГІО 6.1.3-2]; - визначає, що влаштовує/ не влаштовує в знайомому оточенні [6 ГІО 6.2.1-1]; - пропонує, як можна змінити те, що його не влаштовує [6 ГІО 6.2.1-2]; - бере до уваги і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить [6 ГІО 6.2.1-3]; - визначає способи власної співучасті в житті класу/ закладу освіти/ родини/ місцевої спільноти [6 ГІО 6.2.1-4]; - критично осмислює ризики, пов'язані із шкодою для навколишнього середовища [6 ГІО 6.2.1-5]; - обговорює те, як громадяни та уряди можуть сприяти сталому розвитку [6 ГІО 6.2.1-6]; 		

Мінімальна кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
	<ul style="list-style-type: none"> - спільно з однолітками усвідомлено бере участь у громадських заходах [6 ГІО 6.2.1-8]; - емоційно долучається до заходів, які спрямовані на утвердження цінності незалежності і територіальної цілісності України [6 ГІО 6.2.1-9]; - пояснює, що вдалося та не вдалося досягти під час виконання роботи [6 ГІО 6.2.2-1]; - описує почуття, емоції та потреби, що мають інші люди [6 ГІО 6.2.2-2]; - намагається зрозуміти краще своїх друзів, уявляючи, як та чи інша ситуація виглядає з їх погляду [6 ГІО 6.2.2-3]; - зважає на емоції та почуття інших осіб у своїй поведінці [6 ГІО 6.2.2-4]; - визнає успіхи та досягнення інших осіб [6 ГІО 6.2.2-5]; - бере до уваги зміни, оцінює їх ризики та переваги для власного життя та життя спільноти [6 ГІО 6.3.1-4]; 		